

משך חכמה פרשת נצבים פרק ל פסוק יא

(יא - יד) כי המצוה הזאת וכו' לא נפלאה היא ולא רחוקה וכו' כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו. הביאור מושכל, כי הבורא יצר כל בחכמתו הבלתי תכלית, ועשה מה שמוכרח יותר להיות מצוי יותר: האדם כשילד בל יוכל להיות אף רגע בלא מזון קל, הוכן לו תיכף חלב אמו מה שדומה לו במזגו ולפי ערך גדולו. וכן האויר אשר בל יכול להיות בלעדו, הוכן לו בלא טורח. והמים אשר הוא צריך - לא הכרחי כל כך כמו האויר - מצוי לו, אך צריך קצת עמל להשיגו. והלחם אשר יותר יכול להתקיים בלעדו עד שלושת ימים, צריך עמל יותר. והמעון אשר הוא יותר בלתי הכרחי, צריך עוד יותר עמל. רק כאשר יעות האדם דרכו ויעדן עצמו במאכלים מותרים, עד כי צריך עמל רב בלב ובשר להשיגם, כמו המעדנות והבשר, והורגל כל כך עד כי ישוב אליו הכרחי. ועל כיוצא בזה אמרו "הריעותי מעשי וקפחתי פרנסתי". שאם לא היה האדם רדוף אחרי המותרים היה מוצא לחמו בנקל. כן נתן לו השי"ת עבדים נאמנים לכל צרכיו, המה המוחשים, אשר בעין יראה האור, ובאוזן ישמע וכו' והמה עבדים נאמנים לכל פעלו. אמנם כאשר ישטוף אחרי המותרות יאבד חושיו הטעם והראיה, וכמו שאמרו (שבת קנב, א) (רבא אמר): ברזילי הגלעדי שטוף בזמה הוה, (וכל שטוף בזימה, זקנה קופצת עליו עכ"ל). כן ברא לו אשר ירגיש ברע לו ונתן לו ההרגש והתנועה. וכן במושכלות ומדות אשר הם עצמיות צורת האדם, נתן לו ההכרחי בהיות האדם הולך משרים ולא יעקם אורחותיו. וזה במדות נתן ההרגש בנפש והעדינות בצורתה אשר בצורת הנפש נחקק אהבת המישרים, כמו הרחקת העול לזולתו, ומהם החמס והגזל ועריות אשת איש וכיוצא בזה, ובכלל: כל מה דסני לך - לחברך לא תעביד. וכאשר יוסר מהאדם כל תאוה מעורת שכלו והרגשתו, אז ימצא חקוק בה הרחקת העול ואהבת הטוב והמועיל. ולכן כאשר ימות האדם, וישאר הנפש בלא כח תאוה וההכרח - אשר המה בעוכרי זוהר הנפש לבל יביט מישור - אז הנפש בעצמה מרגשת העול והחמס הלא - צודק אשר עשה. וכמו שאנו רואים אשר לאחר עשות העול ימלא חרטה - וכמו שאמרו: רשעים מלאים חרטה - כי כאשר יעבור הערב, נפשו תוהא, רק שתמיד מיתוסף עליו יצר הרע להלך נגד חוקי הצדק והרגשת האמת בלבבו. אולם כאשר מת, אז נפלו ממנו עבודות התאוה ורואה וצועק חמס על עשייתו העול. וזה שאמרו (תענית יא, א): נשמתו של אדם היא מעידה עליו (עכ"ל) - ליום הדין, שהיא עצמה מרגשת העול והעושה שעשה הרכבת מזגו הנקרא בחייו "אדם".

וגם במושכלות נתן לו מושכל ראשון, וזה בשכל האנושי. כי חקוק בלבבו אשר הכל יותר גדול מהחלק, כן המספרים, אשר ב' פעמים ב' הוא ד', וכל ראשי החשבון והלימודיות כולם, וההפכים אשר המשולש אינו מרובע, וכיוצא בזה ימצא האדם בצורת נפשו חקוק בלא לימוד. וכן השכל האלקי להשיג ולידע שיש בורא וממציא לנמצאים, הנהו חקוק בשכל הישר הפשוט בלתי מעוות כי יש בורא יחיד. כמו שאם יכנס אדם לבית ויראה כי הכל מוכן בו על מכונו, ונר דולק בו באשון לילה לעת הצורך, ומזון מוכן בו לעת הצורך, הלא יבין כי הוא מבעל הבית משגיח על האורח. כן כאשר נסתכל במאורות אשר הכין לנמצאים כל היום, ובלילה מעט כפי הצורך, ומזון - "תדשא הארץ דשא" ועושה פרי כל עץ, בקיץ תכין לחמה על החורף, הלא ישכיל כי הכל בכוונת ממציא, ויש מנהיג לבירה זו ברצון מוחלט, אשר המציא הכל וממנו הכל. וכמו שהשכיל מזה אברהם אבינו כמו שאיתא במדרש. וזה (שבת נה, א): חותם של הקדוש ברוך הוא אמת (עכ"ל), כי שמו חקוק על הבריאה כולה להעין הרואה במבט ישר בלתי מעוות מתאות ודמיונים שונים. וכבר הרעים על זה ישעיה (מ, כו) "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, המוציא במספר צבאם (לכולם בשם יקרא) מרוב אונים (ואמין כח איש לא נעדר)". נמצא שבע מצוות בני נח, אשר המה צורת האדם והכרחי אליו, כי כאשר איננו שומר שבע המצוות הוא כבהמה [ר"מ בפירוש המשנה לקמא] זה הכין השי"ת בשכל הפשוט הישר מושכל ראשון. רק האדם יעות דרכו על פי דמיונים כוזבים וההטעות כדי כי יבקש חשבונות רבות לעות השכל הישר ולהשכיח השם היוצר הבורא, בחקירות כוזבות ובחשבונות מוטעות. וכמו שבעל התאוה המשולח בפרי תאותו, יבקש כל ההשתדלות לעות חוקי הצדק והרחק העול המורגש בנפשו, כן הבעל דמיון כוזב אשר יערבבו בחדוד הפילוסופיא המטעת, יבקש כל ההתאמצות להשכיח השם ולעקור צורה מיוצרה. ועל זה נאמר (קהלת ז, כט) "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים".

וזה כוונת מדרש (בראשית) רבה פרשה ט (סעיף ד): רבי חמא בר חנינא, משל למלך שבנה פלטין, ראה אותה וערבה לו, אמר לו: פלטין פלטין הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו (עכ"ל). היינו, שלא ישוטפו אחרי המותרות, רק יסתפקו בענין קרוב להטבע המצוי לכל אדם כמעט, וירחיקו בעול ויעשו צדקה ומישרים החקוק בצורות נפשו של אדם ובהרגשתו. (מדרש שם) ר' יונתן אמר: למלך שהיה משיא בתו ועשה לה חופה ובית, וסיידה וכיירה וציירה וראה אותה וערבה לו. אמר לה: בתי בתי, הלואי תהא החופה הזאת מעלת חן לפני בכל עת (כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. כך אמר הקדוש ברוך הוא לעולמו: עולמי עולמי, הלואי תהא מעלה חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. עכ"ל המדרש). וזה שתהא ידוע לפניהם מציאות השי"ת והמציאו כל הנמצאים, ולא יימשכו אחרי דעות כוזבות כאשה זונה תחת בעלה, ולא יתנגדו להמושכל הישר והפשוט. וזה (בראשית א, לא) "וירא א - להים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד", שהאלקים עשה אותו ישר, רק המה הגבירו התאוה והדמיון ו"בקשו חשבונות רבים". ולכן אמר בירושלמי נדרים (ט, ד) בן עזאי אומר "זה ספר תולדות אדם" (שם ה, א) - אין לך כלל גדול בתורה מזה. והוא כי האדם כשהוא קרוב לתולדתו בלא שטוף תאות מגונות ובלא הפלגת מושכלים דמיונים כוזבים, הוא ספר גדול אשר בו כתוב וחקוק בעט אלקי הרחקת העול ובקשת הצדק והחסד ומציאות השי"ת וההרחק מהתאוה, רק האדם ילמד ממנו במבט ישר. וזה שאמר "בצלם אלקים" וכו', שהוא כהאלקים ממנו "לדעת טוב ורע" (שם ג, כג) היינו "ממנו" - עצמו.

אולם האבות אשר השכילו לעלות אל מרומי ההשגה, זכו אשר העליון יתברך רצה לחונן בניהם בשלמות בלתי תכליתית, שלמות מופלגת יותר מההכרחי [כי חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא]. וכמו שחונן את האדם בשכל אשר אין בכל

הנמצאים, כן חנן השם זרעם להודיעם כי השגת השי"ת דבוקה בעולם, וביחוד בהם, ושידעו כי עניני הנבראים אינם נעלמים מהשי"ת - וגם זה הוא מנפלאות שיש בכוח האדם אשר בשכלו וצורתו יופיע אור אלקי, בה יתודע מרצון השי"ת רצון באיזה פרט. הנחילים תורתו במעמד הר סיני בעשות ענינים רבים לעיני כל בני ישראל נגד הטבע. והמה ינחילו לבניהם אחריהם בכל דור, ונתקשרו לבבות בני ישראל בפרט לאהבת השי"ת ולאהוב תורתו, אשר היא כולה צדק ומישרים, ובנויה לאהוב השי"ת השלם האמיתי בתכלית היוצר הכל, אשר בכלל האהבה אשר הוא דבר מושג אצל בחירי הפילוסופים אחרי הרחיקם מהתאווה ודמיון הכוזב אשר יבואו לזה בכח לא בפועל, וגם זה בזמן מהזמנים לא תמיד. רק להביא לזה אומה שלמה בכללה, גדרה תורתו חוקים מיוחדים ומצוות פרטים, אשר בשמרם ובקיום כולם יוכל כל איש לבא לאהבת השי"ת ולפרסם הנפלאות אשר בההשגחה העליונה והדביקות להשי"ת, וזה כל התורה כולה.

נמצא השבע מצוות בני נח נלמדים מן העין, כי העין רואה הסדר הנאות בהמציאות והערכת הדברים הפרטים החלקים בסידורם זה אל זה, ובהכנת ההכרחיות לקיום הנמצאים, והמפעל הנפלא בקיום המציאות בכללה, אשר ישתלם זה מזה וזה מזה עדי כי יאמר (ישעיה מ, כו "שאו מרום עיניכם וראו) מי ברא אלה" - "ה' צבאות ה' שמו" (שם מז, ד). והתורה שניתנה לישראל היא מיוחדת אל האוזן אשר נתקשר הישראלי בשמיעתו אצל הר סיני, וזה (קידושין כב, ב) "אוזן ששמעה בהר סיני", היינו בקבלה מן האבות אל הבנים, וכמו שאמר (דברים לב, ז) "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך". ולזה אמר (תהלים צד ח) [ועל דרך כוונה שניה] "בינו בוערים בעם (וכסילים מתי תשכילו) הנוטע אוזן הלא ישמע". ונטע אוזן באדם לשמוע ולקבל המפורסמות, כי בלא זה בל יוכל האדם לבוא אף לדבר, אשר זה כל האדם. "אם יוצר עין הלא יביט" (שם שם) - להביט על מפעלות השי"ת, לזה יצר עין. זה תשובה מספקת על שאמרו שלא יראה אדם ה' ולא יבין אלקי יעקב (שם פסוק ז), פירוש שהכסיל אומר שאינו רואה מציאות השי"ת וכו'. "היוסר גויים הלא יוכיח המלמד אדם דעת" (שם פסוק י"ד) - זה המושכלות הראשונות אשר המה נקיים מכל עול, המה צועקים "יש אלקים", "יש מישרים", "ניתנה תורה בסיני!" וכל האמיתיות הוא דבוק במושכלות הראשונות, וזה נקרא "דעת".

והנה התורה כולה, או מצוות המסבבים לאהוב השי"ת, כמו ציצית, ותפילין, וקרבת כולם, ועליה לרגל, שהם מצוות שדרך האהוב לשגות באהבת הנאהב לזכרו תמיד ולחקוק שמו בזרועו, בבגדו, בביתו, ולעבדו בכל הפעולות אשר יורו התפעוליות האהוב והרגשתו וכבדו את הנאהב בשמחה היוצאת מלב האהוב. וזה מצוות החקוקים בלב ובפה האדם, המה להודות לחסדו ולספר השגחתו ודרכיו וטובו, ומזה מצוות "ושננתם לבניך", קריאת שמע ויצאת מצרים ותפילה, ושמירת השבת והמועדים, לפרסם אמונת החידוש ויצאת מצרים והשגחת אלקית. וכמו שהאדם נפשו היא ספר לדעת ממנו השבע מצוות בני נח, כן נפש הישראלי נתקשרה בעבותות האהבה האלקית [אשר לדעת רבים זה היה השבועה שנתקשר עם האומה בכללה על קיום התורה] ולתורתו, אשר בהסירו כל תאוה וחמדה ודמיון יקרא מבשרו, ומבשרו יחזה א - לוח, (ע"פ איוב יט, כו). פירוש כי ימצא חקוק בלבו נטיה לדרכי התורה לאהוב את השי"ת ולספר כבודו ולייחד פיו ולבבו להשי"ת. אך כאשר יתרחק מהתאווה והדמיון כוזב, אשר יתכן כי על ההשחתות הנתהוה משני דברים אלה ייקראו (לעיל כט, כז) "אף" ו"חימה": "אף" הוא על דמיון כוזב משכנו במוח, "וחימה" הוא על התאוה הבא מחוס הדם ומרוצתו. ולזה ישראל שעמדו בהר סיני ניטלה ופסקה זוהמתם - התאוות המגונות לבהמה וכו"ב או לרצח מתועב, כמו שאמרו בפרק דעבודה זרה, יעוין שם. ולזה אמר: גונדא דחימה - משה הרגו, שזה פעל מעמד הר סיני לדורות בהאומה אשר המה נעדרי התאוה המגונה, לכן אין שולט עליהם "חימה". ולפי זה זהו בעצם מה שאמרו פרק קמא דעבודה זרה דף ד: כתיב (ישעיה כז, ד) "חמה אין לי", וכתיב (נחום א, ב) "נוקם ה' ובעל חמה!" לא קשיא, כאן בישראל וכאן בעו"ג (עכ"ל הגמרא) - דמהם לא פסקה זוהמא (עבודה זרה כב, ב), ומתאוות המגונות שעושים נגד החקוק בנפש האדם, בזה מעלים ה"חימה". ומתורץ קושיית תוספות. וזה שאמר (פסוק י"ד) "כי תשמע בקול ה' וכו' לשמר מצוותיו וחוקותיו", אימתי? (שם) "כי תשוב וכו' בכל לבבך ובכל נפשך" - כשישוב ויתרחק מן התאוה ומהדמיון הכוזב, אז ישמור מצוותיו וחוקותיו כי ישמע בקול ה' המתהלך בקרב לבב הישראלי ודופק בכליותיו לקיים דרכי התורה. וכמו שאמרו (אבות פרק ו ברייתא ב: אמר רבי יהושע בן לוי: בכל יום ויום) בת קול יוצאת מהר חורב (ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה). כי הקול האלקי צועק ברוחו של הישראלי: "שמור ושמעת לעשות ככל התורה אשר קבלת מסיני!" ומפרש "כי המצוה הזאת" פירוש התורה בכללה "לא נפלאה" (היא ממך ולא רחוקה היא) כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיו ובלבבך, שכל התורה כולה נקראת מלבב ופה הישראלי, אשר הם כוללים כל התורה כולה. וזה בכלל המדרש רבה (פרשה ח פסקא ז): למה הדבר דומה, לבת מלך שלא היה אדם מכירה (והיה למלך אהוב אחד והיה נכנס למלך בכל שעה והיתה בתו של המלך עומדת לפניו. א"ל המלך: ראה היאך אני מחבב אותך, שאין בריה מכיר את בתי ועומדת לפניך. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: ראו מה אתם חביבים עלי שאין בריה בפלטיין שלי מכיר את התורה, ולכם נתתיה, שנאמר (איוב כח, כ) "ונעלמה מעין כל חי", אבל אתם "לא נפלאה היא ממך". ודייק בכל זה: